

Ks. Wiesław Przygoda

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

DIAKONIA JAKO WYZWANIE DLA UCZNIÓW CHRYSTUSA DZISIAJ

DIACONIA AS A CHALLENGE FOR TODAY'S CHRISTIANS

The article focuses on tendencies in the formation in Christian diaconia for the clergy, religious and laity. The hierarchy members and, indirectly, lay leaders of Christian associations, are educated to do their leadership tasks in the spirit of love and service in particular communities. All the followers of Christ, without any exception, need appropriate formation in Christian lifestyle and charity.

Refleksja prakseologiczna nad skutecznym rozwojem funkcji diakonii w Kościele w Polsce zakłada znajomość wskazań Magisterium Kościoła, dotyczących diakonii oraz stanu faktycznego jej realizacji. Tylko na podstawie powyższych przesłanek można podjąć próbę odpowiedzi na pytanie: w jaki sposób dzisiaj stawać się coraz wierniejszym uczniem Chrystusa w zakresie posługi człowiekowi? W gruncie rzeczy chodzi o kierunki formacji w zakresie diakonii chrześcijańskiej duchowieństwa, osób konsekrowanych i katolików świeckich. Członków hierarchii, a pośrednio także świeckich liderów zrzeczeń chrześcijańskich, dotyczy formacja do realizacji zadań kierowniczych w duchu miłości i służby bliźniemu we wspólnotach chrześcijańskich. Wszystkim natomiast bez wyjątku uczniom Chrystusa potrzebna jest formacja diakonijna w zakresie chrześcijańskiego stylu życia i posługi charytatywnej.

1. Miłość pasterska celem formacji duchowieństwa

Uczniami Chrystusa są z wielu względów przede wszystkim kapłani, czyli biskupi i prezbiterzy. Sakrament kapłaństwa oznacza szczególną konsekrację i namaszczenie Duchem Świętym, które są źródłem specjalnych łask potrzebnych

do spełnienia posługi pasterskiej w Kościele i świecie. Do istotnych wymiarów posługi kapłańskiej należy ewangelizacja, sprawowanie kultu Bożego i uświęcanie ludzi oraz funkcja posługi pasterskiej¹. Naczelną zasadą jednoczącą różnorodne zadania kapłana jest miłość pasterska, której wzorem jest postawa Chrystusa do ludzi. Wzór ten powinien odtwarzać w swoim życiu każdy kapłan aż do całkowitego daru z siebie dla owczarni, która została mu powierzona².

Miłość pasterska należy do istoty życia kapłańskiego i jest niezbędnym warunkiem upodobnienia się kapłana do Chrystusa Dobrego Pasterza. Miłość pasterska kapłana jest uczestnictwem w miłości pasterskiej samego Chrystusa, a polega ona przede wszystkim na całkowitym poświęceniu się dla posługi zbawczej. Dar z siebie dla ludu Bożego jest źródłem i szczytem miłości pasterskiej. W postawie proegzystencji kapłan ma naśladować Chrystusa, który „umiłował Kościół i wydał za niego samego siebie” (Ef 5, 25). Stąd miłość pasterska graniczy niekiedy z heroizmem, gdyż kapłan stale musi być gotowy do oddania swego życia za owce (J 10, 11.15).

Istotne rysy miłości pasterskiej ukazał w swoich słowach i czynach Jezus Chrystus. Ma to być miłość pokorna (Mt 11, 29). Kapłaństwo wymaga wyrzeczenia się osobistych ambicji i chęci panowania nad innymi, nie licuje z nim postawa wywyższania się i autokratyzmu³. Miłość pasterska wzywa do współczucia z ludźmi przygnębionymi, zainteresowania problemami chorych i cierpiących, troski o ubogich, sieroty i wdowy, a także do postawy miłosierdzia względem grzeszników. W realizacji wymogów miłości pasterskiej pomaga kapłanowi poznanie ludzi i warunków ich życia oraz takie jego zalety jak: dobroć serca, szczerść, siła i stałość ducha, ustawiczna troska o sprawiedliwość, ogłada towarzyska (DP 3). Przydatne mogą okazać się ponadto cierpliwość, gotowość do szybkiego przebaczenia, uprzejmość, ofiarność w udzielaniu pomocy oraz usłużność wolna od eksponowania osobistych zasług (PDV 23).

W adhortacji apostołskiej *Pastores dabo vobis* Jan Paweł II ukazuje związek między życiem wewnętrznym kapłana a sprawowaną przez niego posługą (PDV 24). Związek ten znajduje swoje wyjaśnienie w miłości pasterskiej. Miłość kapłana do Jezusa Chrystusa jest źródłem i sprawdzianem miłości do Jego ludu. Dlatego miłość pasterska powinna znajdować się w centrum duchowego życia kapłana i stanowić wewnętrzną zasadę jego działalności duszpasterskiej. Każda chwila i każdy czyn kapłana powinien być podporządkowany zasadniczemu wyborowi

¹ Zob. Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Pastores gregis* (16 X 2003), nr 26-54; tenże, *Prezbiterat – służebne uczestnictwo w kapłaństwie Chrystusa*. Katecheza śródowa (31 III 1993), [w:] *Wierzę w Kościół*, red. S. Dziwisz [i in.], Watykan 1996, s. 265-269.

² Kongregacja do spraw Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, (31 I 1994), nr 43; zob. W. Słomka, *Oblicza kapłańskiej miłości*, [w:] *Kapłan pośród ludu kapłańskiego*, red. W. Słomka, J. Misiurek, Lublin 1993, s. 33-41.

³ Jan Paweł II, *Prezbiter człowiekiem miłości*. Katecheza śródowa (7 VII 1993), [w:] *Wierzę w Kościół...*, s. 308-309; zob. A. Michalik, *Duszpasterz wczoraj, dziś i jutro*, t. 1, Tarnów 1997, s. 89-97.

„dawania życia za owce”. W tym sensie miłość pasterska może zapewnić jedność życia konieczną do zachowania harmonii i duchowej równowagi kapłana (PDV 23).

Miłość pasterska odznacza się pewnym dynamizmem, pozwalającym pokonywać apatię i różne kryzysy. Biorąc swój początek z boskiego źródła, miłość pasterska musi się ciągle odnawiać, rozpalać na nowo, by nie uległa tragicznemu w skutkach ostudzeniu. Poprzez akty miłości wobec powierzonej części ludu Bożego kapłan powinien wzmagać w sobie duchowy żar serca, rozwijać postawę ofiary i poświęcenia, która czyni go gotowym do całkowitego oddania życia za owce na wzór Chrystusa, gdy zajdzie taka potrzeba (zob. J 15, 13).

Celem posługi kapłańskiej jest uświęcenie ludzi i troska o budowanie wspólnot chrześcijańskich. Prezbiterzy „gromadzą w imieniu biskupa rodzinę Bożą, ożywioną braterską jednością i doprowadzają do Boga Ojca przez Chrystusa w Duchu Świętym” (DP 6). W budowaniu wspólnoty chrześcijańskiej kapłan powinien odznaczać się dobrocią na wzór Chrystusa, który pierwszą wspólnotę swoich uczniów kształtował nie poprzez zewnętrzny przymus, lecz przez wewnętrzne obdarowanie miłością. W ten sposób Chrystus budował w grupie uczniów wspólnotę miłości, która stała się załącznikiem widzialnego Kościoła, posłanego później do świata. Podobnie prezbiterzy jako współpracownicy biskupów mają rozwijać miłość braterską we wspólnotach parafialnych⁴.

Budowaniu wspólnoty braterskiej w parafii sprzyja skromność i dobrowolne ubóstwo prezbiterów. Stąd powinni oni dążyć do wyeliminowania oznak luksusu w zakresie mieszkania, środków transportu i wakacji. Prezbiterzy, zgodnie z opcją preferencyjną dla ubogich, powinni być przyjaciółmi ludzi biednych i im szczególnie okazywać miłość pasterską⁵. Według Jana Pawła II prezbiterzy nad zaspokojenie fundamentalnych potrzeb ludzkich nie powinni przedkładać bogatego wystroju świątyń lub drogich sprzętów przeznaczonych do kultu Bożego. Niekiedy „może okazać się konieczne sprzedanie tych dóbr, aby dać chleb, napój, odzież i dom temu, kto jest ich pozbawiony” (SRS 31).

Środkiem budowania parafialnej wspólnoty miłości jest świadectwo ewangelicznego stylu życia duszpasterza oraz jego zaangażowanie w działalność charytatywną. Miłość pasterska proboszcza i jego troska o ubogich mobilizuje parafian do włączenia się w budowanie wspólnoty parafialnej. Według Pawła VI „całkowite poświęcenie swego życia otwiera przed oczyma ofiarnego ka-

⁴ Jan Paweł II, *Prezbiter pasterzem wspólnoty*. Katecheza środowowa (19 V 1993), [w:] *Wierzę w Kościół...*, s. 285-286; zob. Paweł VI, *Duszpasterstwo, służba, miłość*. Przemówienie podczas audiencji ogólnej (8 VII 1970), [w:] Paweł VI, *Kapłaństwo dzisiaj. Wybór przemówień*, red. E. Weron, Warszawa – Poznań 1978, s. 64-67.

⁵ Kongregacja do spraw Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, nr 67; Jan Paweł II, *Prezbiter a dobra doczesne*. Katecheza środowowa (21 VII 1993), [w:] *Wierzę w Kościół...*, s. 318-323.

płana cudowną panoramę służby dla ludzkości”⁶. Kapłan powinien z miłością pastoralną i mocą służyć ludziom, do których jest posłany⁷, a zwłaszcza ludziom biednym i słabym, chorym i umierającym, cierpiącym i samotnym, wygnańcom oraz przeżywającym szczególne trudności (DP 6; KPK, kan. 529, §2). Kapłan ma być świadkiem miłości Chrystusa, który „przeszedł dobrze czyniąc i uzdrawiając wszystkich” (Dz 10, 38). Współczesny człowiek dotknięty jest niekiedy nieznośną biedą, przemocą i tyranią władzy, dlatego zadaniem kapłanów jest obrona praw i godności człowieka (PDV 58). Warunkiem realizacji tego zadania jest traktowanie posługi kapłańskiej jako *amoris officium*. To zaś wymaga ustawicznego nawracania się, oczyszczania miłości pasterskiej, odchodzenia od fascynacji światem, a zwracania się ku Bogu, który jest miłością (1 J 4, 8).

Przygotowanie prezbiterów do miłości służebnej oraz do animacji działalności charytatywnej Kościoła⁸ powinno mieć miejsce w czasie studiów w seminarium duchownym, a następnie być kontynuowane w ramach formacji stałej prezbiterów. Faktem jest, że wielu kandydatów do kapłaństwa już w okresie dzieciństwa i młodości zetknęło się z problemem ubóstwa i różnymi formami pomocy potrzebującym. Wielu zostało wychowanych do wrażliwości i miłości bliźniego w rodzinie, niektórzy zdobyli doświadczenie pracy charytatywnej w grupach wolontariatu albo okazjonalnych akcjach charytatywnych. Wychowanie do miłości bliźniego wyniesione z domu rodzinnego i doświadczenie osobistego zaangażowania w pomoc ludziom potrzebującym powinno stać się punktem wyjścia formacji charytatywnej kandydatów do święceń w okresie studiów w seminarium duchownym.

Według adhortacji apostołskiej *Pastores dabo vobis* formacja pastoralna⁹, której istotną część stanowi formacja charytatywna, jest uwieńczeniem drogi formacyjnej kandydata do święceń (PDV 57). Formacja pastoralna polega na kształtowaniu w kandydatach do kapłaństwa świadomości, uczuć, przekonań

⁶ Paweł VI, *Posłannictwo kapłańskie w świecie współczesnym*. Homilia wygłoszona podczas Mszy św. koncelebrowanej, w czasie której Ojciec Święty udzielił święceń kapłańskich 359 diakonom ze wszystkich kontynentów (29 VI 1975), [w:] Paweł VI, *Kapłaństwo dzisiaj. Wybór przemówień*, red. E. Weron, Warszawa – Poznań 1978, s. 187. „Chodź tu o miłość, oczywiście nadprzyrodzoną, wrażliwą, skwapliwą. Taka miłość powinna cechować posługę kapłańską; zwłaszcza dotyczy do dziedziny rozwoju i sprawiedliwości społecznej, a dalej ducha oraz form realizacji katolickiej nauki społecznej, która czerpie swoje natchnienie i moc z Ewangelii i nauczania Urzędu Kościelnego [...]. Umieście wysłuchać westchnień człowieka biednego oraz szczerego głosu dziecka, wołania poszukującej młodzieży, jęku uciśnionego pracownika, westchnień ludzi cierpiących oraz krytycznych uwag myślicieli” (tamże, s. 188).

⁷ Kongregacja do spraw Duchowieństwa, *Kapłan głosiciel słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa* (19 III 1999), Tarnów 1999, s. 63-71.

⁸ Zob. J. Wal, *Formacja charytatywna*, [w:] *Miłość miłosierna*, red. J. Krucina, Wrocław 1985, s. 301.

⁹ Zob. R. Kamiński, *Pastoralna formacja*, [w:] *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 596-599.

i postaw, jakie żywił w czasie swojej misji ziemskiej Najwyższy Kapłan, Jezus Chrystus¹⁰. Mocą sakramentu święceń „człowiek staje się wobec świata głosem Chrystusa i Jego dłońmi”¹¹. Ma przedłużać jego obecność i miłość do ludzi poprzez naśladowanie stylu Jego życia i wiarygodne ukazywanie Jego nauki. Kapłaństwo hierarchiczne jest Bożym charyzmatem, dlatego ważniejsze od wyuczonej wiedzy i zdobytych umiejętności są osobista przyjaźń z Chrystusem oraz wewnętrzna identyfikacja z celami, jakie Jemu przyświecały¹².

Punktem wyjścia formacji charytatywnej jest kontemplacja Chrystusa niosącego ubogim Dobrą Nowinę (PDV 11). Kandydat do święceń powinien ukształtować w sobie dojrzałą osobowość, zdolną do współczucia i służby innym ludziom, otwartą na braterskie kontakty, gotową do przebaczenia win grzesznikom, pocieszania strapionych i wspierania potrzebujących (zob. DFK 19; PDV 43). Przyszły prezbiter powinien charakteryzować się postawą społeczną, zaangażowaniem w budowanie dobra wspólnego, poszanowaniem praw człowieka, wrażliwością na cierpienia innych oraz umiejętnością łączenia sprawiedliwości z miłością¹³. Taka postawa wymaga duchowej więzi z Chrystusem-Sługą, który daje moc do poszukiwania biednych i chorych oraz świadczenia miłości, zwłaszcza miłości preferencyjnej do ubogich (PDV 49). Można zatem stwierdzić, że cele formacji charytatywnej kandydata do święceń zbiegają się z troską o jego wychowanie do miłości pasterskiej. Miłość pasterska przynagla bowiem do szukania ludzi zagubionych, do niesienia pomocy potrzebującym, do ofiarnej posługi na rzecz chorych, niepełnosprawnych, pokrzywdzonych i samotnych¹⁴.

Narzędziem formacji charytatywnej kandydatów do święceń są wykłady, ćwiczenia, praktyki pastoralne oraz udział w akcjach charytatywnych organizowanych w seminarium lub w środowiskach poza seminarium, ale za wiedzą i zgodą moderatorów seminaryjnych. Zatwierdzone 26 VIII 1999 roku przez Kongregację do spraw Wychowania Katolickiego *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* przewiduje na VI roku studiów w ramach wykładu z teologii pastoralnej temat *Duszpasterstwo charytatywne*¹⁵. Ważną rolę w formacji charytatywnej

¹⁰ „Formacja jest wyciskaniem «formy». Formą zaś kapłaństwa jest Chrystus. Formą kapłaństwa Chrystusowego w osobie kapłana jest niezatarte znamię kapłaństwa Chrystusowego, [...] szczególnie obraz Chrystusa w duszy kapłana”. S. Nowak, *Formacja kapłańska wobec wyzwania schyłku drugiego tysiąclecia*, „Ateneum Kapłańskie” 85(1993), nr 504, s. 207.

¹¹ J. Ratzinger, *O naturze kapłaństwa*, „L'Osservatore Romano” (wersja polska) 11(1990), nr 9, s. 4.

¹² W. Przygoda, *Duszpasterski charakter formacji kapłańskiej*, [w:] *Integralne kształcenie kaznodziei*, red. W. Broński, Lublin 2006, s. 16.

¹³ S. Szymecki, *Formacja charytatywna w seminariach duchownych w świetle „Ratio institutionis sacerdotalis” i posynodalnej adhortacji apostolskiej „Pastores dabo vobis”*, [w:] *Kościół w Polsce wobec potrzebujących*, red. M. Chmielewski, Lublin 1994, s. 231-232.

¹⁴ Tamże, s. 234.

¹⁵ *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Częstochowa 1999, s. 190.

kandydatów do święceń odgrywają również praktyki pastoralne, a wśród nich praktyki w parafii, zakładzie karnym, szpitalu, ruchach i grupach religijnych. Spośród różnych praktyk wspomniany wyżej dokument poleca szczególnie kilkutygodniową posługę wśród osób chorych lub niepełnosprawnych oraz zajęcia w duszpasterstwie specjalistycznym¹⁶.

Skuteczną formą przygotowania do przyszłej animacji działalności charytatywnej w parafii jest uczestnictwo kandydatów do święceń w konkretnych akcjach charytatywnych. Moderatorzy seminaryjni powinni organizować co pewien czas takie akcje w seminarium oraz polecać wychowankom zaangażowanie w wolontariacie charytatywnym w diecezji, zwłaszcza w okresie wakacji. Godna polecenia jest współpraca moderatorów seminaryjnych z Caritas diecezjalną w celu zaangażowania seminarzystów jako wolontariuszy w placówkach charytatywnych diecezji oraz organizowanych koloniach dla dzieci i młodzieży z ubogich rodzin. Należy popierać wszelkie oddolne inicjatywy charytatywne w seminariach duchownych. W niektórych z nich dobrze rozwijają się akademickie koła Caritas, kluby honorowych dawców krwi, grupy współpracujące z ruchem „Wiara i Światło”, grupy trzeźwościowe współpracujące z ruchem Anonimowych Alkoholików, a także grupy opiekunów osób niepełnosprawnych. Doświadczenie zdobyte w konkretnej pracy charytatywnej jest najlepszym gwarantem, że będzie ona podejmowana również po przyjęciu święceń prezbiteratu.

Według nauczania Kościoła formacja seminaryjna powinna mieć kontynuację w formacji stałej prezbiterów (PDV 71). Powyższe wskazanie należy odnieść również do formacji charytatywnej. Do istoty formacji stałej prezbiterów należy troska o doskonalenie pełnionej posługi pasterskiej i rozwój miłości pasterskiej (PDV 70). Formacja stała prezbiterów nie może zatrzymać się na poziomie budzenia wrażliwości, ale musi prowadzić do konkretnych czynów miłości bliźniego. *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów* (1994) zaleca, aby zainteresowanie kapłanów ludźmi potrzebującymi „nie pozostało na poziomie pobożnego życzenia, ale zmieniło się w konkretne życiowe zadanie” (nr 77). Dlatego formacja stała prezbiterów powinna być miejscem doskonalenia form i metod zaangażowania prezbiterów w posługę charytatywną. Należy zatem na spotkania formacyjne kapłanów zapraszać nie tylko specjalistów z zakresu katolickiej nauki społecznej i teologii, lecz także sprawdzonych w pracy charytatywnej praktyków spośród osób duchownych, konsekrowanych i świeckich, którzy dzieliliby się z prezbiterami zdobytymi doświadczeniami. Prezbiter powinien bowiem nie tylko znać naukę miłości, ale również umieć ją potwierdzać w czynach.

¹⁶ Tamże, s. 147.

2. Świeccy znakiem miłującego Boga w świecie

Formacja diakonijna katolików świeckich jest częścią formacji chrześcijańskiej, której celem jest ukształtowanie dojrzałej osobowości, rozwój życia chrześcijańskiego zgodnego z rozpoznaniem powołaniem życiowym oraz przygotowanie do realizacji wypływającego z natury chrześcijaństwa i Kościoła posłannictwa (zob. DWCH 2). Formacja chrześcijańska wymaga wprowadzenia uczniów Chrystusa w Jego potrójną misję, a więc również w misję królewską, oznaczającą gotowość służenia bliźnim z motywu miłości na wzór Chrystusa (Mt 20, 25-28; zob. RH 21). Formacja chrześcijańska byłaby niepełna, gdyby zabrakło wychowania do zaangażowania apostołskiego, w tym również do posługi miłości bliźniemu.

Pierwszą szkołą formacji diakonijnej katolików jest rodzina chrześcijańska. Wedle wskazań Soboru Watykańskiego II chrześcijanie już od dzieciństwa powinni uczyć się „współczuć braciom i wspaniałomyślnie wspomagać potrzebujących” (DA 31). Rodzice wspierani przez innych domowników i krewnych powinni wprowadzać najmłodsze pokolenie katolików w tajniki miłości, braterstwa, szacunku do ludzi starych, chorych i niepełnosprawnych oraz wzajemnej służby i dzielenia się dobrami. Zadaniem duszpasterzy jest wspieranie rodziców, by sprościli wymaganiom swego powołania i pomimo niesprzyjającego kontekstu społeczno-kulturowego wychowali swoje dzieci do miłości bliźniego, wykształcili w nich wrażliwość społeczną i nauczyli bezinteresownej służby potrzebującym.

Formacja katolików świeckich do miłości czynnej powinna dokonywać się w ramach duszpasterstwa parafialnego. Ważnym narzędziem tej formacji jest przepowiadanie słowa Bożego w formie homilii, kazań, konferencji rekolekcyjnych i misyjnych oraz katechezy szkolnej i parafialnej. Badania empiryczne przeprowadzone w 2001 roku wykazały, że kazania niedzielne i katecheza w niewystarczającym stopniu służą formacji charytatywnej katolików w Polsce¹⁷. Według respondentów wprawdzie często poruszany jest temat miłości Boga i bliźniego, ale rzadko podejmowane są konkretne przejawy tej miłości w życiu chrześcijanina. Należy zatem katechezę i przepowiadanie niedzielne na temat miłości bliźniego ukierunkować na praktykę. Częściej należy apelować o wrażliwość na potrzeby drugiego człowieka, wychowywać do szacunku i pomocy ludziom chorym, niepełnosprawnym i starym, zachęcać do dobrych uczynków w środowisku rodzinnym i sąsiedzkim, zapraszać do wspierania materialnego i duchowego akcji charytatywnych prowadzonych w parafii, diecezji i kraju.

Konieczne wydaje się uwrażliwienie ludzkich sumień na problemy społeczne w Polsce. Uczeń Chrystusa ma być człowiekiem sumienia w życiu rodzinnym, kulturalnym, pracowniczym, ekonomicznym, politycznym, zgodnie z ich spe-

¹⁷ Zob. W. Przygoda, *Posługa charytatywna Kościoła w Polsce*, Lublin 2004, s. 255-260.

cyficznym kształtem¹⁸. Do zachowywania zasad Ewangelii Chrystusowej są wezwani ludzie biedni i bogaci, pracownicy i przedsiębiorcy, lekarze i „ci, którzy się źle mają” (Mt 9, 12). Polskiego narodu nie omijają pokusy bogacenia się z pogwałceniem praw pracowniczych i zasad etycznych z jednej strony oraz pracy za wszelką cenę i bez żadnych ograniczeń nawet w niedzielę i święta z drugiej strony. Lekarstwem na tę chorobę naszych czasów jest powrót do Ewangelii i ponowne odkrycie Bożego wezwania do ubóstwa duchowego (zob. Mt 5, 3).

Wielorakie formy przepowiadania słowa Bożego są dobrym narzędziem poszerzenia wiedzy katolików świeckich na temat istoty i motywacji kościelnej posługi miłości. Katolikom w Polsce należy mówić z jednej strony o zadaniach władz państwowych i samorządowych w dziedzinie publicznej opieki socjalnej, a z drugiej strony o zadaniach Kościoła w zakresie pomocy potrzebującym. Pomoc charytatywna Kościoła nie ma na celu zastąpienia służb socjalnych państwa lub rozwiązania jego problemów gospodarczych czy ekonomicznych, lecz ma ukazywać element nadprzyrodzony i duchowy miłości Boga do człowieka. Posługa charytatywna, podobnie jak czyny miłości w życiu Jezusa, ma być znakiem nadchodzącego królestwa Bożego. Kościół podejmuje posługę ubogim nie dlatego, że państwo nie jest w stanie zapewnić wszystkim swoim obywatelom minimum egzystencji, lecz dlatego, że miłość ma swoje źródło i swój kres w Bogu.

W duszpasterstwie parafialnym należy więcej czasu i energii poświęcić ludziom chorym, niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku. Chodzi o traktowanie ich jako podmiotu odpowiedzialnego za ewangelizację i duchowy rozwój wspólnoty parafialnej. Z kolei zdrowi parafianie, a zwłaszcza młodzież i dzieci, w spotkaniach z ludźmi chorymi, starymi i niepełnosprawnymi mogą wykazać się pomysłami, zapałem i zaangażowaniem apostołskim. Wydaje się, że nie ma skuteczniejszego narzędzia formacji charytatywnej parafian, jak włączanie ich w organizację parafialnych przedsięwzięć charytatywnych.

W świetle badań empirycznych grupy religijne i zespoły apostołskie działające w parafiach w niewielkim stopniu angażują się w posługę charytatywną. Wyjątek stanowią jedynie parafialne zespoły Caritas¹⁹. Tymczasem wszelkie grupy apostołskie powinny ukazywać znak wspólnoty Kościoła i realizować prawdziwe świadectwo miłości (zob. DA 17). Grupy religijne powinny nie tylko angażować się w akcje charytatywne parafii, lecz także stawać się miejscem formacji chrześcijańskiej. Duch braterstwa i przyjaźni, wzajemne więzi osobowe, styczności i działania zespołowe sprzyjają wzajemnemu wychowaniu do miłości bliźniego. W małych wspólnotach łatwiej rodzi się wrażliwość społeczna, odpowiedzialność za drugiego człowieka oraz zapał do niesienia pomocy potrzebującym. W anonimowym tłumie człowiek jest nie tylko samotny, lecz także

¹⁸ *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, nr 551.

¹⁹ W. Przygoda, *Posługa charytatywna Kościoła...*, s. 310.

często załęczniony i bezsilny. Dopiero uczestnictwo w pracy zespołowej i oparcie we wspólnocie wyzwala w człowieku odwagę i umiejętność wychodzenia ku ludziom będącym w potrzebie²⁰.

Grupy religijne i apostołskie mają z natury charakter formacyjny, dlatego lektura biblijna, kształcenie teologiczne oraz modlitwa leżą u podstaw ich prawidłowego rozwoju. Praca formacyjna parafialnych grup nie może jednak ograniczyć się tylko do teoretycznych dyskusji w przyjacielskich kręgach. Członkowie tych grup muszą wychodzić poza swój krąg w celu realizacji ewangelicznego posłannictwa. W przeciwnym razie ich chrześcijaństwo przybierze kształt ułomny, a przynależność do Kościoła stanie się formalna. Ożywiona wiara członków grup religijnych musi być potwierdzona miłością czynną, posługą wobec ludzi chorych, niepełnosprawnych, starych, osamotnionych, więźniów, bezdomnych itp. Warto przypomnieć, że zaangażowanie grup apostołskich w rozwiązywanie problemów społecznych w środowisku lokalnym i w pomoc charytatywną stanowi jedno z kryteriów eklezjalności tych grup (zob. ChL 30).

Ważnym celem formacji charytatywnej jest pozyskiwanie wolontariuszy do posługi charytatywnej, zwłaszcza w parafialnym zespole Caritas. Według wspomnianych badań 15% katolików świeckich chce włączyć się w pracę parafialnego zespołu Caritas, jeśli on powstanie, 37,1% respondentów wyraziło chęć zaangażowania się w pracę tego zespołu w przyszłości, a 10,2% respondentów zadeklarowało włączenie się w pracę zespołu charytatywnego na emeryturze²¹. Wydaje się, że katolicy reprezentowani przez trzy wymienione grupy respondentów są kandydatami na wolontariuszy charytatywnych. Potrzeba jednak wysiłku formacyjnego, aby przynajmniej u części z nich przewyciężyć lęk, oportunistyczny i lenistwo oraz pozyskać ich do aktywnego włączenia się w pracę charytatywną. W wielu parafiach w Polsce nie ma niestety jeszcze żadnej grupy charytatywnej. W takich parafiach warto podjąć trud formacyjny ukierunkowany na zorganizowanie parafialnego zespołu Caritas.

Sobór Watykański II przyczynił się nie tylko do odnowy samoświadomości Kościoła, lecz także wskazał nowe drogi i środki apostołskiego działania chrześcijan w świecie. Dotyczy to między innymi ludzi ubogich, cierpiących z powodu uwłaczających godności człowieka warunków życia. Dzisiaj wyraźniej niż w przeszłości Kościół w ubogich dostrzega cierpiącego Chrystusa, który pełnym głosem domaga się od swoich uczniów świadectwa miłości i służby (KDK 88). Dlatego w pracy formacyjnej trzeba wskazywać na ubogiego Chrystusa, zdolnego współczuć ludzkim słabościom, doświadczonego we wszystkich przejawach ludzkiej egzystencji z wyjątkiem grzechu (zob. Hbr 4, 15). Kościół

²⁰ Zob. J. Krucina, *Ośrodek grup religijnych w parafii*, „Colloquium Salutis” 20(1988), s. 82-84; W. Przygoda, *Funkcja charytatywna Kościoła po Soborze Watykańskim II*, Lublin 1998, s. 218-221.

²¹ W. Przygoda, *Posługa charytatywna Kościoła...*, s. 300.

wspierając w niedoli ubogich i potrzebujących pomocy ludzi, powinien starać się naśladować swego Założyciela (KK 8).

Formacja charytatywna katolików i wspólnot chrześcijańskich w Polsce wymaga uwypuklenia społecznego charakteru działalności charytatywnej. Społeczny charakter natury ludzkiej ukierunkowuje miłość bliźniego nie tylko na inne osoby w Kościele, lecz także na różne grupy społeczne, od rodziny poczynając, poprzez społeczności lokalne, społeczność państwową i społeczność ogólnoswiatową. Posługa charytatywna Kościoła jest z natury działalnością społeczną. Dlatego podobnie jak w innych sferach swojej działalności, również w działalności charytatywnej, Kościół stara się stosować zasady życia społecznego wypracowane na gruncie katolickiej nauki społecznej.

3. Radykalizm miłości w życiu konsekrowanym

Miłość bliźniego osób konsekrowanych konkretyzuje się przede wszystkim we wspólnocie zakonnej²². Przeniknięte miłością relacje międzyludzkie konkretnej rodziny zakonnej są drogą budowania braterskiej lub siostrzanej wspólnoty zakonnej (VC 42). Znak wspólnoty wewnątrz zakonu daje dopiero podstawę do rozwijania apostołstwa miłości w świecie. Braterska i siostrzana jedność jest dla świata znakiem i załącznikiem nowej solidarności międzyludzkiej (VC 41). Kościół potrzebuje braterskich wspólnot zakonnych, ponieważ chce je ukazywać światu jako „przykłady wspólnot, w których wzajemna troska pomaga przezwycięzać samotność, więź braterska budzi we wszystkich poczucie współodpowiedzialności, a przebaczenie zabliznia rany, umacniając w każdym dążenie do komunii” (VC 45).

Istotną część apostołstwa miłości osób konsekrowanych zajmuje działalność charytatywna. Do specyficznie zakonnych form posługi charytatywnej należy prowadzenie szkół, przedszkoli, ochronek dla dzieci, domów wychowawczych i formacyjnych, opieka nad ludźmi chorymi, niepełnosprawnymi i starymi, pomoc ludziom marginalizowanym, działalność społeczno-opiekuńcza w parafiach, pomoc dzieciom i młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych itp.²³ Według Jana Pawła II apostołat charytatywny nie przeszkadza w uświęceniu osób konsekrowanych, lecz przeciwnie – „pomaga w nim, ponieważ pogłębia miłość do Boga i bliźniego oraz pozwala samym apostołom mieć udział w łaskach udzielanych tym, którzy korzystają z ich działalności”²⁴.

²² A. Pakuła, *Miłość jako podstawa życia zakonnego według „Inspectio cordis” Stanisława Papczyńskiego OIC (1631-1701)*, „Roczniki Teologiczne KUL” 42(1995), z. 5, s. 117-119; zob. M. Grunt, *Miłość w świetle „Vita consecrata”*, [w:] *Vita consecrata. Adhortacja. Tekst i komentarze*, red. A. J. Nowak, Lublin 1999, s. 311-324.

²³ E. Weron, *Apostołstwo katolickie*, Poznań 1987, s. 155.

²⁴ Jan Paweł II, *Życie konsekrowane w służbie Kościoła*. Katecheza środowiska (11 I 1995), [w:] *Wierzę w Kościół...*, s. 535-536.

Formacji do miłości bliźniego i to w stopniu radykalnym, potrzebują nie tylko osoby konsekrowane, lecz także osoby przygotowujące się do tej formy życia chrześcijańskiego²⁵. Głównym celem formacji kandydatów do życia konsekrowanego jest przygotowanie ich do poświęcenia się Bogu i do służby ludziom w naśladowaniu Chrystusa (VC 65). Kandydaci do profesji wieczystej powinni być zaprawieni w ofiarności, służbie wzajemnej i pomocy ludziom spoza instytutów życia konsekrowanego. Nie wszystkie wprawdzie instytuty życia konsekrowanego angażują się bezpośrednio w apostołat charytatywny, ale wszystkie osoby konsekrowane są wezwane do dawania świadectwa o miłości Boga do ludzi i do budowania królestwa Bożego na ziemi (VC 105), przez bezinteresowną służbę i miłość bliźniego, przyjęcie opcji preferencyjnej dla ubogich (VC 82), opiekę nad chorymi, starcami, osobami niepełnosprawnymi, zarażonymi wirusem HIV, narkomanami i ludźmi cierpiącymi z powodu samotności (VC 83). Niezależnie od charyzmatów poszczególnych instytutów życia konsekrowanego Kościół wzywa osoby konsekrowane do zaangażowania w popieranie dzieł ludzkiej solidarności i włączenie się w apostołat miłosierdzia chrześcijańskiego (VC 89).

Wymienione wyżej zadania stawiane osobom konsekrowanym wymagają solidnego przygotowania w czasie poprzedzającym złożenie wieczystej profesji. Przełożeni powinni zadbać, aby kandydaci do życia konsekrowanego otrzymali nie tylko teoretyczną wiedzę na temat apostołatu społecznego Kościoła, lecz także byli praktycznie przygotowani do podejmowania rozmaitych dzieł miłości bliźniego i miłosierdzia chrześcijańskiego. Dlatego w okresie przygotowawczym do życia konsekrowanego kandydaci powinni mieć możliwość odbycia praktyk w placówkach charytatywno-opiekuńczych prowadzonych przez własny instytut życia konsekrowanego lub inny podmiot kościelny.

Zróznicowane są formy działalności charytatywnej instytutów życia konsekrowanego w Polsce²⁶. Najwięcej instytutów i poszczególnych osób konsekrowanych zaangażowanych jest w opiekę medyczno-socjalną oraz w pomoc materialną, edukacyjną i wychowawczą wobec dzieci i młodzieży z upośledzeniem fizycznym, intelektualnym lub społecznym. Dziedziny te wymagają nie tylko dobrego przygotowania uprzedzającego podjęcie działalności, ale również pewnych form stałego dokształcania i formacji. Dlatego odpowiedzialni za formację stałą osób konsekrowanych powinni ukierunkować ją m.in. na budzenie u zakonników i zakonnic wrażliwości na ludzką biedę i cierpienie oraz uczyć ich dostosowywać metody i cele pracy apostołskiej do aktualnych potrzeb (VC 71). W dzisiejszej Polsce jest duże zapotrzebowanie na różne formy pracy charytatywnej. Dlatego formacja stała osób konsekrowanych mijałaby się z celem, gdyby zabrakło w niej gruntownej formacji charytatywnej.

²⁵ Zob. W. Przygoda, *Posługa charytatywna Kościoła...*, s. 390-391.

²⁶ Tamże, s. 311-317.

Do podstawowych metod formacji charytatywnej należą: nawiązywanie do doświadczenia historycznego i współczesnego pracy charytatywnej Kościoła, korzystanie z najnowszych osiągnięć nauk humanistycznych, a zwłaszcza psychologii, socjologii, pedagogiki, teologii praktycznej i katolickiej nauki społecznej oraz wychowanie do dialogu z człowiekiem współczesnym i jego kulturą. Do najważniejszych środków formacji charytatywnej należą: przepowiadanie słowa Bożego, katecheza, liturgia, praktykowanie posługi charytatywnej. Dużą rolę w pracy formacyjnej odgrywają różnorodne spotkania formacyjne, a zwłaszcza szkolenia specjalistyczne, warsztaty, kongresy, sympozja, konferencje, rekolekcje i dni skupienia, a także publikacje, audycje radiowe, programy telewizyjne i strony internetowe.

* * *

Formacja diakonijna jest częścią formacji chrześcijańskiej i powinna obejmować wszystkich członków ludu Bożego. Jej celem jest kształtowanie świadomości duchowieństwa, osób konsekrowanych i katolików świeckich w zakresie ewangelicznego zobowiązania chrześcijan do realizacji przykazania miłości. Efektem oddziaływań formacyjnych powinna być dojrzała osobowość chrześcijan, charakteryzująca się otwartością na innych ludzi oraz ich egzystencjalne i duchowe potrzeby. W formacji chodzi również o umocnienie przekonań katolików co do konieczności pełnienia czynów miłosierdzia przez poszczególne osoby i wszelkie wspólnoty chrześcijańskie. Ważne jest także przekonanie wiernych o wartości zbawczej czynów miłosierdzia chrześcijańskiego oraz ukształtowanie w nich duchowości miłosierdzia. W zakres działalności formacyjnej wchodzi ponadto wykształcenie umiejętności praktycznych oraz utrwalonych cnót i postaw społecznych. Do istoty kościelnej formacji charytatywnej należy eksponowanie religijnej motywacji podejmowanych czynów miłości, co odróżnia kościelną posługę charytatywną od motywowanej naturalistycznie filantropii.